

**HET
NEDER
SONDT
IN** en andere
prangende
taalkwesties
GEVAAR?

Cor van Bree

prisma

Aan allen wie het Nederlands ter harte gaat

WOORD VOORAF

Een belangrijk deel van mijn leven heb ik besteed aan de studie van de nederlandse taalkunde. Ik heb me daarbij vooral geconcentreerd op taalgeschiedenis en taalvariatie (dialecten, stadstalen en dergelijke). Mijn lezers- of hoorderspubliek bestond meestal uit collega's en studenten. Lang heb ik met het idee rond gelopen om ook iets voor een breder publiek te schrijven. Niet alleen leek me dat plezierig maar ik voelde het ook als een soort plicht tegenover de samenleving. Vervolgens heeft het lang geduurd voordat er genoeg op papier stond. Na rustig doorwerken, met de nodige onderbrekingen, is dan eindelijk dit boek tot stand gekomen.

Ik sprak van een 'breder' publiek. Ik heb mijn best gedaan om niet al te geleerd en te ingewikkeld te schrijven. Dat was niet altijd gemakkelijk: hoe ben je duidelijk zonder de waarheid te kort te doen? Ik ben er overigens van uitgegaan dat mijn lezers enige opleiding hebben genoten en bijvoorbeeld weten wat zinsdelen (onderwerp, lijdend voorwerp enz.) en wat woordsoorten (bijvoeglijk naamwoord, bijwoord enz.) zijn. Ik hoop dat ik in mijn opzet geslaagd ben en dat mijn teksten niet alleen begrijpelijk zijn maar ook met plezier gelezen kunnen worden. Bij het bredere publiek zou men ook aan hogere vormen van onderwijs kunnen denken. Misschien kan het boek ook daarin goede diensten bewijzen.

Bij de keuze van de onderwerpen ben ik uitgegaan van datgene waar de gemiddelde niet-taalkundige in geïnteresseerd is. Wat zijn haar of zijn vragen, haar of zijn ideeën als het over taal gaat? Hierbij heb ik niet alleen vanuit de Nederlander maar ook vanuit de

Vlaming gedacht. Tenminste, dat heb ik geprobeerd; waarschijnlijk zal het boek toch vooral een nederlandse indruk maken. Tegelijk bood dit boek mij de mogelijkheid om een aantal stokpaardjes te berijden.

Als hoofdtitel is gekozen: *Het Nederlands in gevaar?* Dit is ook de titel van drie hoofdstukken (1, 2 en 11): wordt het Nederlands bedreigd door het Engels? wordt het bedreigd door de vele engelse leenwoorden? en in hoeverre vormen ook de talen van allochtone groepen een bedreiging? Meer impliciet komt de vraag in andere hoofdstukken aan de orde: moeten we ons zorgen maken over de vele spelfouten? (hoofdstuk 4), is diversiteit en verandering een gevaar voor een taal? (10, 16), verloedert het Nederlands? (15) De subtitel *en andere prangende taalkwesties* geeft aan dat ook andere vragen aan de orde komen: is de verscheidenheid aan talen een vloek of een zegen? (3), kan mijn taal mij verraden? (5), is Van Dale alleenzalmakend? (6), kan in taal alles gezegd worden? (7), waar komen onze woorden vandaan? (8), waar onze sterke werkwoorden? (9), zijn Hollands en Standaardnederlands hetzelfde? (12), is het Vlaamse een aparte taal? (13), is het Fries een taal of een dialect? (14), hoe onderzoek je dialect? (17) Het laatste hoofdstuk (18) over de avonturen van een dialectonderzoeker kan als een toegift worden beschouwd.

Verskillende familieleden, vrienden en collega's zijn bereid geweest om (passages uit) hoofdstukken of eerdere versies daarvan door te lezen en waar nodig van kritisch commentaar te voorzien. Ik wil hen hierbij graag danken: Julia Albert (Boedapest), Leo Bakker (Schiedam), Jan Birkhoff (Ooltgensplaat), Jelmer Birkhoff (Leiden), Rolf Bremmer (Leiden), Philippus Breuker (Bozum), Jan Cornelis (Breda), Guido Geerts (Leuven), Anneke van der Glas (Den Haag), Threesje van Hooff (Leiden), Matthias Hüning (Berlijn), Bas van der Laan (Waddinxveen), Jos Nijhof (Leiden), Gerrit van Uiter (Leiden), Gerard van der Vaart (Vlaardingen) en Rik Vosters (Brussel). Mijn bijzondere dank gaat uit naar Ariane van Santen (Leiden) en Guy Tops (Wilrijk-Antwerpen) die zo ongeveer het hele boek kritisch hebben doorgelezen. Alle op- en aanmerkingen hebben steeds tot duidelijke verbeteringen geleid. Ten

slotte dank ik Rogier van der Zalm (Leiden) omdat ik hem in een hoofdstuk als voorbeeld hebben mogen nemen.

Cor van Bree (Oegstgeest, 13 februari 2014)

INHOUDSOPGAVE

- Inleiding 13
- 1 Het Nederlands in gevaar? (1) 15
De concurrentie van het Engels is niet helemaal onschuldig
- 2 Het Nederlands in gevaar? (2) 30
Ontlening is een normaal verschijnsel
- 3 Is Babel een vloek of een zegen? 51
Babel is eerder een zegen dan een vloek
- 4 Hoe belangrijk is spelling? 74
Spelfouten zijn geen taalfouten
- 5 Kan onze spraak ons verraden? 92
Aan sjibbolets valt niet te ontkomen
- 6 Bestaat alleen wat in Van Dale staat? 111
Er kan meer bij scrabble dan je denkt
- 7 Kunnen we alles maar zeggen? 125
Er zijn vrije zinnen en vaste spreekwoorden
- 8 Waar komen onze woorden vandaan? 149
Onze woorden komen soms van heel ver

- 9 Waar komen ze vandaan, waar gaan ze heen? 174
Sterke werkwoorden zijn oud en taai
- 10 Wat is Nederlands? 193
Er is veel variatie binnen het Nederlands
- 11 Het Nederlands in gevaar? (3) 212
Allochtonen vormen geen bedreiging
- 12 Is Randstadnederlands ‘Hollands’? 226
Er wordt in de Randstad niet alleen Hollands gesproken
- 13 Is het Vlaams een aparte taal? 247
Het Vlaams is onderdeel van het Nederlands
- 14 Is het Fries een taal? 268
Het Fries is om meer dan één reden een taal
- 15 Wat zijn eigenlijk taalfouten? 285
Taalverloedering is niet aan de orde
- 16 Waarom veranderen talen? 304
Taalverandering is onvermijdelijk
- 17 Hoe onderzoek je dialect? 330
D’r zit veel in, in dat dialect (informante)
- 18 Dialectonderzoek avontuurlijk? 344
Wij dachten dat U Jehova’s waren

TER INLEIDING

Ieder hoofdstuk kan los van de andere gelezen worden. Dat betekent wel dat er hier en daar wat overlap is. Vooral in de hoofdstukken 15 t/m 17 komt een en ander terug dat al aan de orde geweest is. Daarin worden de zaken nog eens vanuit andere perspectieven bekeken: dat van normativiteit (15), van taalverandering (16) en van onderzoekstechniek (17). Op het eind van ieder hoofdstuk worden er suggesties gedaan voor diegenen die zich verder in een onderwerp willen verdiepen. Tegelijk dient de daar genoemde literatuur als enige verantwoording van mijn kant. Deze aantekeningen kunnen ook van dienst zijn wanneer het boek op hogere niveaus van onderwijs wordt gebruikt. Deze aantekeningen zijn zeker niet uitputtend.

Vooraf is ook een opmerking over de spelling die ik gebruik, van belang. Die wijkt op één belangrijk punt van de officiële af. Bijvoeglijke naamwoorden die afgeleid zijn van aardrijkskundige namen, spel ik met een kleine letter. Ik spel dus <Nederland> met een hoofdletter, zo ook <Nederlander>, maar <nederlands> met een kleine. Hiermee vermijd ik een teveel aan hoofdletters dat het tekstbeeld onrustig zou kunnen maken. Let ook op <Noord-Holland> (met koppeltaken) en het daarvan afgeleide <noordhollandse> of Noordhollander (beide zonder koppeltaken). Wat de tussen-n betreft houd ik mij aan de spelling van vóór 1995.

In sommige hoofdstukken gebruik ik als voorbeelden woorden uit het Pools, het Hongaars, het Latijn en het Gotisch. Voor die lezers die deze woorden in zichzelf willen horen klinken, volgen hier

wat aanwijzingen voor de uitspraak. Voor het Pools: de klemtoon ligt altijd op de op één na laatste lettergreep; <u> is oe, <ie> is jè; <o> is ò; <ą> is on of een genasaleerde ò; <ę> is è, èn of een genasaleerde è; <ó> is oe; <cz> en <ć> zijn tsj-klanken. Voor het Hongaars: de klemtoon ligt steeds voorop; een streepje duidt een lange vocaal aan: á = aa, é = ee; <e> is steeds è; <ny> = nj; <a> geeft een klank aan tussen à en ò in. Voor het Latijn: <u> is oe; de klemtoon ligt op de op twee na laatste lettergreep tenzij de voorlaatste op een lange klinker eindigt of op een korte plus een medeklinker. Voor het Gotisch (oudgermaanse taal uit de 4e eeuw): <ei> is ie; <u> is oe; <þ> is de beginklank van engels *thin*, <d> na klinker is de beginklank van engels *there*; na klinker is v; <ai> in *sai* in *saislep* enz. is een korte è; <e> is ee. De klemtoon ligt meestal voorop.

Aantekeningen

Wie in het algemeen geïnteresseerd is in taalkwesties, kan het tijdschrift *Onze Taal* worden aanbevolen. Daarin wordt ook regelmatig geattendeerd op voor een breder publiek bestemde publicaties. Zie ook de website *taalcanon* (online) maar ook bijvoorbeeld de columns van Marc van Oostendorp in *Neder-L* (online). Ook kunnen genoemd worden: *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal* onder redactie van Jan Stroop (Amsterdam, 2003) en Nicoline van der Sijs, Jan Stroop & Fred Weerman, *Wat iedereen van het Nederlands moet weten en waarom* (Amsterdam, 2006).

N.B. Naar een digitaal beschikbare publicatie wordt korthalve alleen met *online* verwezen; met een zoekfunctie komt men verder. Het is mogelijk dat bij titels niet altijd een online vorm wordt vermeld terwijl die toch beschikbaar is. Controle via het internet kan gewenst zijn.

HET NEDERLANDS IN GEVAAR? (1)

*De concurrentie van het Engels is
niet helemaal onschuldig*

Het Nederlands als sterke taal

Het Nederlands mag gerust een grote taal genoemd worden. Voor Europa (Nederlands is ook een belangrijke taal in Suriname) komen we op bijna 23 miljoen sprekers: 17 in Nederland en 6 in Vlaanderen. Dit aantal sprekers valt natuurlijk in het niet bij de vele miljoenen die Engels, Chinees, Spaans, Russisch, Frans spreken. Van zulke zeer grote talen zijn er maar een paar. Maar sprekers van het Nederlands zijn er meer dan bijvoorbeeld van het Tsjechisch (12 miljoen) of Hongaars (14.5 miljoen) en zelfs meer dan er bij elkaar scandinavische talen spreken (ruim 19 miljoen). Het mag dus met reden *een grote taal* genoemd worden. Een argument daarvoor is ook dat het tot de 34% talen behoort die meer dan 10.000 sprekers hebben. En een ander, nog sterker, argument is dat, als we het aantal talen op de wereld op ongeveer 6500 schatten, het Nederlands daarin, samen met het Thai, plaats 33 inneemt. Dat betekent dat we in de top-1% zitten.

In numeriek opzicht neemt het Nederlands dus een sterke positie in. Daar komt een demografisch gegeven bij dat verband houdt met de spreiding van de bevolking. De nederlandstaligen wonen over het algemeen in duidelijk afgebakende territoria (Nederland en Vlaanderen) bij elkaar en daarbinnen vormen ze een even duidelijke meerderheid. Dat laatste geldt in mindere mate voor Suriname maar ook daar heeft nog altijd meer dan 60 procent van de bevolking het Nederlands als moedertaal.